
RANKO BULATOVIĆ

OBRAZOVANJE ODRASLIH U FRANCUSKOJ

SOCIJALNO-ISTORIJSKE DETERMINANTE I PRIKAZ SAVREMENOG SISTEMA

Savremeni sistem obrazovanja odraslih u Francuskoj rezultat je specifičnog istorijskog razvitka i francuskog društva i sistema obrazovanja u tom društvu. Otuda proističe i potreba za kauzalno-genetičkim metodološkim pristupom radi potpunijeg sagledavanja dostignuća i promašaja savremenog sistema obrazovanja odraslih u Francuskoj. Reč je o neophodnosti identifikovanja i zahvatanja onih činilaca i momenata koji su u izvesnom smislu determinisali razvitak tog sistema u prošlosti i koji manje ili više određuje sadašnje stanje i nagoveštavaju tendencije njegove dalje egzistencije. Skoro je izlišno isticati da je obrazovanje odraslih uopšte, kao funkcija društvenog, ekonomskog i kulturnog razvoja, najčešće bilo, i jeste, društveno određeno i uslovljeno materijalnim, moralnim i duhovnim tekovinama određene istorijske sredine. Možda ta istorijsko-sociološka zasnovanost konstituisanja sistema obrazovanja odraslih retko gde drugde ima tako izražen vid kao u teoriji i praksi obrazovanja odraslih Francuske.

Akceptirajući te činjenice, a budući da je u okviru ovog rada teško obuhvatiti i dati sve karakteristike sistema obrazovanja odraslih u Francuskoj, ograničićemo se, pretežno, na sledeće dve osnovne grupe problema (unutar kojih će se ukazati na elemente za koje očekujemo da karakterišu specifičnosti datog sistema):

— kratak istorijski pregled nekih socijalno-kulturnih uslova i tendencija razvoja obrazovanja odraslih u Francuskoj, i

— struktura savremenog sistema obrazovanja odraslih sa perspektivama budućeg razvitka.

1.

Prevazilaženjem teoloških okvira i ograničenosti dogmatskih shvatanja hrišćanskog sveta i srednjovekovnog konzervativnog mišljenja, uz opšti preporod kulture, nauke, obrazovanja, proširivanje trgovine, pojavu novih gradova, epohalnih naučnih otkrića i razvoja industrije, nova — u svom nastajanju progresivna — društvena klasa, buržoazija, je u velikoj Francuskoj buržoaskoj revoluciji (po Engelsu, najvećoj koju je dotle preživela zemlja) doživela svoj konačni, reći ćemo i potpuni trijumf. Svesna toga da nizak nivo obrazovanja preči revolucionisanju proizvodnje i daljem opštem napretku, buržoazija nastoji da „naoruža” znanjima široke slojeve proizvođačkog stanovništva. Iako od samog početka manje ili više svesno, motivisana u krajnjoj liniji grubo utilitarističkim namerama, takva intervencija buržoazije unela je bitne promene u oblasti obrazovanja uopšte i predstavljala je značajan prilog diferenciranju i razvoju obrazovanja odraslih kako u Francuskoj tako i van nje.

Ideja o širokom narodnom obrazovanju svoju teorijsku osnovu nalazi u mislima velike plejade filozofa prosvetitelja i materijalista, među kojima svakako najistaknutije mesto zauzimaju: Montesquieu, Rousseau, Diderot, Voltaire, Helvetius, Holbach i dr. Određujući za osnovni put i način promene društvenog poretka — prosvetivanje razuma, tretirajući čoveka kao središte sveta i cilj života, ističući pri tom prirodno pravo na obrazovanje i sposobnost svakog pojedinca da se obrazuje, „prosvetiteljstvo” je, konstituišući se kao širok kulturno-politički pokret, bilo glavna duhovna snaga koja je pripremala buržoaziju za potpuno preuzimanje vlasti i koja je pripremila podlogu za izradu čuvenih projekata francuske buržoaske revolucije (1789—1794) o narodnom obrazovanju. Ističući ideju o permanentnom obrazovanju, odbacujući predrasude da je obrazovanje namenjeno samo mladima, naglašavajući neke principe obrazovanja odraslih, zahtevajući posebne obrazovne ustanove koje bi odgovarale potrebama, mogućnostima i interesima odraslih, predviđajući jednakost šansi u startu (uslovi školovanja), razrađujući mogućnosti za uvođe-

nje samoobrazovanja, shvatajući da obrazovanje mora zahvatiti sve dobi i da „nema takve dobi kada ne bi bilo korisno i moguće da se uči (Pedagoški projekti..., str. 48), upozoravajući na odgovornost društva za obezbeđenje mogućnosti realizacije obrazovanja koje „ne smije prestati u času kad čovjek svrši školu” (Pedagoški projekti..., str. 48) i sl., tvorci pomenutih projekata i dostojni naslednici filozofa prosvetiteljstva, među kojima su se isticali Condorcet, Lepeletier, Lavoisier, Talleyrand, Romme i dr., imali su nesumnjiv značaj za razvoj ideje i trasiranje sistema obrazovanja odraslih u zemlji i van nje. Uticaj je posebno prisutan u delima socijalista utopista 19. veka: Charles Fouriera, Saint Simona, Eteiena Cabeta i dr.

Kraj 18. veka je razdoblje od kada izgleda možemo da pratimo početke obrazovanja odraslih u Francuskoj. Tada se javlja Nacionalna konzervatorija za veštine i zanate gde će se „...objašnjavati konstrukcija i upotreba alata i mašina...” (Zakić, str. 18), kako je stajalo u odluci o osnivanju ove škole (namenjene uglavnom vanrednom studiranju), koju i dan-danas odlikuje uhodan sistem sa biranim kadrom i nastavnim sredstvima kao i brojnost i nivo kurseva različitih prirodnih, tehničkih i ekonomskih disciplina. Nastava se u njoj obavljala (i obavlja) u večernjim časovima, što je onima koji rade omogućavalo sticanje određenih naučnih i tehničkih znanja. Stvorena 1794. god., Nacionalna konzervatorija za veštine i zanate je bila pravi univerzitet za profesionalno obrazovanje, jer, nudeći svakom službu, zanat, posredstvom sticanja dopunskog obrazovanja, njen večernji kurs je dozvoljavao radnicima da postanu tehničari, pa čak i inženjeri.

To je i period (kraj 18. veka) kada Francuska ima više od jedne polovine muškog i tri četvrtine ženskog nepismenog stanovništva (Zakić, str. 17). Pojava tečajeva za opismenjavanje odraslih i društava za narodno prosvetivanje (prožetih utopizmom prosvetiteljstva) vezana je za drugu deceniju 19. veka. Od tada pa naovamo, kod autora radova sa područja istorije obrazovanja odraslih u Francuskoj, može se pratiti stopešestogodišnja tradicija bogata oscilacijama i promenama kako na području praktične delatnosti tako i na području njene filozofsko-teorijske zasnovanosti. O ranom interesu za probleme obrazovanja odraslih u Francuskoj svedoči i stara tradicija narodnog obrazovanja rođena za vreme Julske revolucije — izazvane reakcionarnim merama kraljevske dinastije Burbona, koja je sa svojim saradnicima pokušala da zavođenjem feudalnih dažbina, oduzimanjem zemlje seljacima koju su dobili za vreme revo-

lucije, ograničenjem i ukidanjem ličnih i političkih prava i sloboda, i sl., vrati feudalno-apsolutistički poredak i time potpuno uništi tekovine Francuske revolucije.

Iako su plodovi pobjede narodnih masa Pariza pripali krupnoj buržoaziji, ipak je ovom revolucijom onemogućena svaka feudalna reakcija u Francuskoj, a time i uklonjena smetnja razvoju kapitalističke privrede (industrija, saobraćaj, prekomorska trgovina), s kojom dolazi do izražaja i radnička klasa, koja će od tada, preko Februarske revolucije i oružanog sukoba između vladine vojske i radničkih bataljona (18. marta 1871. god.) iz kog se razvila prva proleterska revolucija — Pariska komuna, do najbliže istorije, dati sjajne primere proleterske revolucionarne borbenosti i hrabrosti. U svojoj političkoj borbi i političkim zahtevima, radnička klasa u Francuskoj je isticala i svoje revolucionarne zahteve u vezi sa vaspitanjem i obrazovanjem, u vezi sa prosvjećivanjem i kulturnim uzdizanjem. Prateći, tako reći po pravilu, pojave demokratskih i revolucionarnih nastojanja, te zahteve karakterišu manji ili veći usponi ili padovi. Taj uspon nivoa zahteva na području narodne prosvete, njenih zadataka i uloge, naročito je bio izražen u vreme sedamdesetdnevnog postojanja Pariske komune. Uspostavljajući vlast i upravljajući privrednim i političkim životom Pariza (koji je tada imao blizu dva miliona stanovnika), predstavnici radničke klase, a posebno oni okupljeni u Komisiji za narodnu prosvetu, od početka su, i veoma ozbiljno prišli organizaciji, programima i zadacima novog narodnog obrazovanja. Obaveznost, besplatnost, laičnost, činili su osnovu reforme tog obrazovanja. Domovi i klubovi za političko prosvjećivanje, narodne biblioteke, čitaonice, pozorišta i muzeji su, zajedno sa društvima za prosvjećivanje (Društvo prijatelja prosvete, Novo vaspitanje i dr.), organizovali niz oblika obrazovnih delatnosti kao što su: održavanje zborova, govora, debata, predavanja, izložbi, priredbi i drugih oblika vaspitnoobrazovnog rada s odraslima. Značajno je istaći i to da je Komuna posebnu brigu posvećivala organizovanju izdavanja dnevne štampe, kao i političkoj emancipaciji žena. Svirepi kontrarevolucionarni obračun (oko trideset hiljada streljanih i blizu sedamdeset hiljada osuđenih na zatvor i deportaciju) Tjerove reakcionarne vlade sa komunarima, obeležio je nov desetogodišnji zastoj započete demokratizacije narodne prosvete i obrazovanja odraslih.

Istovremeno sa političkom krizom izazvanom opštom borbom između naprednih i revolucionarnih snaga u Francuskoj, poslednjih godina

prošlog veka nastaje pokret za širenje prosvete u narod koji je značio i početak jednog šireg, organizovanijeg i sistematizovanijeg obrazovnog rada s odraslima. To je period kada se javljaju i prvi narodni univerziteti, u kojima se rad odvija putem javnih predavanja, tečajeva, seminara, kulturnozabavnih priredbi i sl., i čiji se broj iz godine u godinu sve više povećavao, tako da ih je 1914. godine u Francuskoj bilo 85 (Filipović, str. 43). Porast sistematske andragoške aktivnosti je uglavnom i uslovio činjenicu da procenat od 20% nepismenih Francuza iz sedamdesetih godina 19. veka padne u prvoj deceniji 20. veka na samo 5% (Zakić, str. 18). Prvi svetski rat je podstakao i početke organizovanja ubrzanog stručnog obrazovanja, bolje reći funkcionalnog stručnog pripremanja (najčešće tromešnog) nemobilizovanih žena i muškaraca Francuske.

Tendencije šire demokratizacije obrazovanja odraslih u Francuskoj postaju evidentne naročito tridesetih godina ovog veka; one su vezane za javljanje novih andragoških institucija i organizacija (od kojih su se neke vremenom izgubile, dok su druge manje ili više zadržale kontinuitet svoje orijentacije i danas), među kojima treba istaći: radničke univerzitete, domove kulture, narodne akademije, društvene domove, tečajeve za obrazovanje seljaka, centre za prosvetavanje, omladinska muzička društva, pokret za obrazovanje „Narodna prosveta” i dr.

Poučeno iskustvom stručnog obrazovanja iz vremena Prvog svetskog rata, motivisano težnjom da se što pre otklone posledice u privredi izazvane velikom ekonomskom krizom od 1930—1936. god., Ministarstvo rada i socijalnog staranja, na predlog francuske vlade, osnovalo je Državni institut za obrazovanje stručnih kadrova, čiji nastanak označava novu fazu razvoja stručnog obrazovanja odraslih u Francuskoj. Briga za celokupno stručno obrazovanje odraslih u Francuskoj, školovanje instruktora obrazovnih centara, postavljanje odgovarajućih programa i pronalaženje najadekvatnijih nastavnih metoda, bili su glavni zadaci ovog Instituta — koje je on pokušao realizovati pokretom „Ubrzano stručno obrazovanje”. Relativno brza afirmacija centara ovakvog obrazovanja dovela je i do reorganizacije svih službi pomenutog Instituta koji se od 1945. god. zove Nacionalni institut za stručno obrazovanje.

Dekretom od 21. 9. 1939. god. organizovano je stručno obrazovanje odraslih za slučaj rata, posle čega su različita preduzeća u privredi, industriji, kao i Direkcija za studiju i proizvodnju naoružanja, stvorili centre za ubrzano obra-

zovanje. Juna 1940. godine u Državnom sekretarijatu za rad organizovan je Servis stručnog obrazovanja, posle čega je formirano više centara za stručno obrazovanje.

Za vreme okupacije, ovi centri, zajedno sa centrima koje je organizovao Komesarijat za borbu protiv besposlice, organizovali su gradilišta za besposlene intelektualce (studente, advokate, profesore i besposlene radnike). Federacija francuskog zanatstva takode je otvorila centar za obrazovanje profesionalnih kadrova. Okupacija zemlje uslovlila je iščezavanje ovih centara i avgusta 1944. god. bili su raspušteni.

Podsećajući se ovim na najznačajnije andragoške institucije koje su se javljale u istoriji obrazovanja Francuske do 1945. god., vidimo da su one uglavnom profesionalnog karaktera i da problemi rada u Francuskoj, kao i drugde, dominiraju andragoškim aktivnostima.

Posle Drugog svetskog rata dolazi do širenja i intenziviranja rada u oblasti obrazovanja odraslih. Ekonomska obnova zemlje, posebno industrije, tražila je masu radnika, što je nametalo rešavanje problema radne snage. Trebalo je u što kraćem roku obučiti hiljade demobilisanih vojnika (bez ikakvog stručnog znanja) i radnika (koji su ratom izgubili zaposlenje). Već pomenuti Nacionalni institut za stručno obrazovanje, bio je zadužen za pripremanje instruktora. Zajedničkom akcijom državne uprave i profesionalaca, stručno obrazovanje odraslih je uglavnom odgovorilo zahtevima koji su mu postavljeni.

Godine 1945. u okviru organizacije „Narod i kultura” od ustanova za obrazovanje odraslih pored stručnih javljaju se i socijalni centri kao i domovi kulture.

Godina 1949. naročito je karakteristična administrativnom reorganizacijom organizacije stručnog obrazovanja. Iste godine formirano je međuprofesionalno udruženje za stručno obrazovanje, koje u administrativnom pogledu upravlja svim centrima stručnog obrazovanja u zemlji. Do tada je upravljanje centrima bilo povereno predstavnicima poslodavaca, stručnih sindikata i Ministarstva rada. Da bi se to objedinilo, formirano je telo pod nazivom Nacionalno međuprofesionalno udruženje za racionalno obrazovanje radne snage.

Oživljavanje andragoške aktivnosti kroz navedene i druge organizacije i institucije, umnogome je doprinelo relativno uspešnom zadovoljavanju potreba koje su nastale posle Drugog svetskog rata, od kada, jasno, nisu prestale rasti. Pod pritiskom tih potreba u radnim organizacijama su se osećale — u početku sa manje javne ini-

cijative — brojne akcije obrazovanja i usavršavanja na nivou preduzeća, profesionalnih grana ili socioprofesionalnih sektora. Obrazovne potrebe francuskog stanovništva u domenima ekonomske aktivnosti, u decenijama posle oslobođenja, kreću se, sasvim grubo gledajući, u sledećim pravcima (— videti: Lescar, 1970, str. 90—95):

— Neposredno povezana sa posledicama ubrzanja razvoja tehničkog i naučnog progressa, industrija je, pedesetih godina, prva ušla u smerove svog kontinuiranog oblikovanja — od klasičnog industrijskog, mašinskog sistema (koji je, oslobađajući proizvodnju ograničenosti ljudskog tela i uvođenjem sistema lančane trake, doveo do ekstremnog raščlanjavanja i fragmentacije proizvodnog rada), do prodora naučnotehničke revolucije (na čiju okosnicu proizvodnih snaga, koju čine automatizacija i kibernetička mašina, dolazi do integracije nauke, rada i stalnog učenja). Takav smer industrijske revolucije, u domenu obrazovanja, prate zahtevi za sve većim nivoima kvalifikacije i proširivanje osnovnih opštih i stručnih znanja i vidika. Teži se, dakle, procesu paralelnog sticanja viših kvalifikacija sa boljim elementarnim obrazovanjem i opštom kulturom (kao osnovnim pretpostavkama radne i mentalne transformacije) do njenih, sa aspekta radno-profesionalnog položaja, „najneopravdanijih” oblika.

— Agrarno-tehnički proces u francuskoj poljoprivredi je išao relativno sporo. Poljoprivredno-ratarsko-tehničko unapređenje u početku se pojavljuje u lokalizovanim ali značajnim iskustvima brojnih Tehničko-poljoprivrednih studijskih centara. Pojava ovih centara datira od 1944, a njihovo intenzivnije umnožavanje počinje od 1955. godine. Na njihovu inicijativu i pod uticajem najdinamičnijih poljoprivrednika, uz zapaženu pomoć sindikalnih napora, poslednjih godina je nastao pokret koji je imao za cilj globalno unapređivanje francuskog (za promene industrijske ere loše pripremljenog) depopulizovanog sela. Izučavanje društvenih, tehničkih i ekonomskih problema poljoprivrede, kako na nacionalnom tako i na lokalnom planu, zauzima značajno mesto u opšteobrazovnim i kulturnim naporima Francuske.

— U tercijalnim delatnostima i administrativnim poslovima, u kojima se, zahvaljujući pre svega pronicljivosti, ipak, „uvek nekako snađe”, odsustvo adekvatnog obrazovanja je gotovo opšte. Eliminaciji obrazovne insuficijencije u ovim delatnostima Francuske su umnogome doprineli i doprinose: Centar za usavršavanje u rukovođenju poslovima (koji zavisi od pariske trgovačke i industrijske komore), Istraživački i

studijski centar za rukovodioce preduzeća (osnovan 1953.), Institut za rukovođenje preduzećima, fakulteti pravnih i ekonomskih nauka i dr. Šema difuznog narastanja novih potreba tokom dvadesetak poslednjih godina sigurno se ni izdaleka ne iscrpljuje u navedena tri područja francuske ekonomije, ali umnogome određuje i objašnjava tendencije obrazovanja odraslih u njoj a posebno dominantnost stručnog ili profesionalnog obrazovanja u njemu, koje i pored svoje neposredne uslovljenosti specifičnim potrebama, nije potpuno imuno od uticaja sa strane. Tako, više ili manje direktnije podstaknuto iskustvima američkih poslovnih škola, menadžerstvo je očigledno u modi. S tim u vezi, na planu obrazovanja srećemo prilagođavanje (karakterističnim potrebama Francuske) iskustva Harvardske poslovne škole u Centru za usavršavanje u rukovođenju poslovnima i uvođenje „metode slučaja” (la metode des cas) da bi pomogao višim i rukovodećim kadrovima preduzeća u njihovom usavršavanju.

U daljem traženju inspirativnih momenata koji na bilo koji način podstiču društvenu ili privatnu savremenu andragošku praksu Francuske, ne može se zaobići kompleksnost, ali isto tako kompletnost uticaja ideje degolizma. Kako je to André Malraux video, De Gaulle je dao Francuzima svest o njihovoj veličini. U želji da vaskrsne francusku naciju, on teži za renesansom francuske kulture, u čemu je impliciran i uticaj na obrazovanje. Iako su mnogi savremenici danas već ozbiljno zabrinuti za sudbinu degolizma uopšte, nema sumnje da je on ostavio duboke otiske na celokupan život zemlje i u svim domenima. Zato, zajedno sa privrednim razvojem Francuske (koja se po porastu proizvodnje i ove godine nalazi na vrhu industrijski razvijenih zemalja), degolizam s dugogodišnjom tradicijom narodnog obrazovanja bitno utiče na širinu i raznovrsnost francuskih ostvarenja u domenu obrazovanja odraslih.

2.

Prihvatajući i odražavajući nadolazak novih potreba, akcije za obrazovanjem, opštim i stručnim, sa jako izraženom empirijskom inspiracijom, poprimile su karakter ekstenzivnog i intenzivnog procesa bez dovoljne koordinacije i stvarne povezanosti mnogih parcijalnih akcija. Tako da — ako pod sistemom obrazovanja odraslih podrazumevamo jedan celovit sklop odnosa između društvenih, privrednih i drugih faktora jedne geopolitičke zajednice koji ističu

vaspitarobrazovne ciljeve u radu s odraslima, onih koji su zainteresovani za obrazovanje i institucionalnih osnova čijim se posredstvom ostvaruje obrazovna delatnost — imamo posla sa jednim dosta nerazvijenim sistemom. Stalnija opšta politika i sistematičnost još uvek nije stvarno prodrla u obrazovnu delatnost van tradicionalno redovnog školovanja.

No, iz odsustva politike i jedinstvenije strukture obrazovanja odraslih ne bi trebalo zaključiti da je država, zato što nije imala odlučujuće inicijative u tome, bila nezainteresovana za ove probleme. U pitanju je samo izvesno zakašnjanje njenih intervencija, koje su se — pod pritiskom ozbiljne oskudice kvalifikovanih radnika (što je pretilo rizikom kočenja privredne ekspanzije) — poslednjih deset-petnaest godina i te kako umnožavale. Državne intervencije su se ovde ogledale u obliku donošenja zakona, koji su ne samo obezbeđivali finansijske pomoći već i koordinaciju važnijih elemenata strukture obrazovnih institucija. Pomenućemo neke od njih.

Zakoni od 31. jula i 28. decembra 1959. godine, — jedan koji se odnosi na „društveno unapređenje” i drugi koji se tiče „unapređenja kolektiva”, — kodifikuju odredbe i osnove obrazovnog rada svih zainteresovanih ministarstava Narodnog obrazovanja, Poljoprivrede, Rada.

Zakonom od 3. decembra 1966. godine o „stručnom i društvenom unapređenju” osnovan je Komitet za međuministarsku koordinaciju i stvorena je mogućnost „sporazuma” (o nastavnoj pomoći, lokaciji, materijalu i novcu) između države, s jedne strane, i preduzeća, profesionalnih ili sindikalnih organizacija, javnih ili privatnih nastavnih ustanova, trgovačkih komora, zanatlija i poljoprivrednika (koji rukovode centrima stručnog obrazovanja i unapređenja društva), s druge strane.

Osim toga, dekretom od 18. januara 1967. godine stvoren je Regionalni komitet za stručno obrazovanje, društveno unapređenje i zapošljavanje koji mora pomagati pri izradi i postavljanju rada regionalne politike na području profesionalnog obrazovanja, zapošljavanja i socijalnog unapređivanja. Dekret od 15. septembra 1970. godine detaljnije je utvrdio sastav, nadležnost i načine funkcionisanja ovih komiteta.

Prema tome, napor države je neosporan i većina onih koji se obrazuju u Francuskoj ipak su okrenuti k njoj. Ono čemu se u Francuskoj još uvek nije ozbiljno prišlo je pitanje finansiranja obrazovanja odraslih. Skromnost raspoloživih sredstava ima neželjene posledice na

procenat aktivnog dela stanovništva uključenog u sistem obrazovanja odraslih.

Opšta kultura čoveka („Culture populaire”) čini suštinu obrazovanja odraslih u Francuskoj. Tendencija za smanjenjem disproporcije između velikog broja visoko obrazovanih ljudi i isto tolikog broja sa veoma niskim obrazovanjem upućuje na uočavanje dominantnosti socijalnog momenta u obrazovanju odraslih Francuske.

Centralizam, koji karakteriše organizaciju francuske prosvete, u većoj meri odnosi se na takozvano redovno školsko obrazovanje nego na obrazovanje odraslih.

Savremena aktivnost na obrazovanju odraslih u ovoj zemlji obeležena je time što se temelji na koncepciji permanentnog, doživotnog obrazovanja. Radom na ostvarivanju te koncepcije — čiji su idejni tvorci, kako smo to već videli, u Francuskoj Taljeran, Kondorse, Rome i dr, koji su tražili pravo na obrazovanje za sve, pravo na stalno obrazovanje u svim životnim dobima — nastaje sasvim nov period obrazovanja, po svojim kvalitativnim i kvantitativnim obeležjima.

Ne pretendujući, ovde, na raspravljanje brojnih teorijsko-političkih problema različitih aspekata permanentnog obrazovanja, među kojima su: opšti faktori koji su ga usloveli, određenje pojma, nužna uslovljenost, mogućnost i način realizacije ove koncepcije obrazovanja i dr., valja napomenuti da se u zasnivanju i ostvarenju ideje permanentnog obrazovanja pošlo od toga da ova ima svojih kako ekonomskih tako i humanističkih, političkih, socijalnih i imanentno obrazovnih dimenzija modernog društva Francuske. Shvaćeno kao opšti okvir razvitka ličnosti počev od dolaska u predškolsku ustanovu do kraja aktivnog života pa čak i dalje, permanentno obrazovanje dobija značaj bitnog uslova za prilagođavanje promenama i — po rečima jednog od njegovih utemeljivača Paula Lengrand — adekvatno reagovanje na iskušenja i izazove savremenog sveta, koji ljudima postaje neshvatljiv, jer „više ne nalikuje slici koju su oni o njemu stvorili u svom detinjstvu” (Langran, 1971, str. 33). No i pored neospornog napretka, posebno u razrađivanju misli o permanentnom obrazovanju, koje ima tendenciju da postane opšte prihvaćena filozofija obrazovanja u svetskim razmerama, obrazovanje odraslih u Francuskoj nije preraslo u određen razvijeniji andragoški sistem, već je ostalo sporadična aktivnost u čijoj osnovi leži spontanost, raznovrsnost, difuznost i nekoordinisanost.

Ova raznovrsnost i disperzija napora (prilično neproduktivna u vaspitnoobrazovnom domenu),

umnogome otežava pokušaj zahvatanja i uobličavanja tog relativno nerazvijenog sistema obrazovanja odraslih u Francuskoj (zbog čega će i sam prikaz nužno obilovati pojedinostima). Sloboda obrazovanja odraslih, kao jedno od osnovnih načela na kojima počiva francusko obrazovanje uopšte dozvoljava koegzistenciju „javnih” i „privatnih” napora. Na daljím stranicama ovog rada navešćemo neke od tih, po našem nalaženju, najvažnijih organizacija, institucija i rešenja (— videti: Hartung, 1966. str. 178—199).

3.

Stručno obrazovanje odraslih uzelo je u Francuskoj široke razmere, tako da možemo govoriti o jednom dosta razvijenom sistemu industrijskog obrazovanja. Ono je dobro odgovorilo zahtevima koji su mu postavljeni, a njegovu ključnu institucionalnu osnovu čine centri za stručno obrazovanje. U duhu osnovnog cilja pokreta „Stručno obrazovanje odraslih”, koji se sastoji u ekonomskoj i socijalnoj pomoći nezaposlenih, centri omogućuju sticanje stručne spreme svima koji to žele i koji tu spremu nisu mogli steći redovnim putem ili kojima je, pak, potrebno omogućiti prekvalifikaciju. Prema stručnom i intelektualnom nivou kao i prema vrsti zanimanja koje se izučava, postoje — bilo pri državnim centrima ili pri privatnim preduzećima ili institucijama — prvostepeni i drugostepeni tečajevi za osposobljavanje i upotpunjavanje stručnog znanja (Kršev, 1963, str. 63—72).

Namenjeni uglavnom za obrazovanje kvalifikovanih radnika koji nisu imali prilike da se redovno školuju i onih koji imaju odgovarajuću kvalifikaciju a žele svoje stručno znanje upotrebiti ili specijalizovati, prvostepeni tečajevi za obrazovanje, u načelu pripremaju kadrove u građevinarstvu i metaloprerađivačkoj industriji. Pored tečajeva za upotpunjavanje stručnog znanja (radi sticanja prava na bolje radno mesto u preduzeću) na ovom nivou postoje i tečajevi za specijalizaciju u održavanju postrojenja (najčešće kod sledećih zanimanja: limarstva, struganja, tokarenja, završne obrade zavarivanja i elektroinstalacija). Kratkoća trajanja je jedna od osnovnih odlika ovih tečajeva (u proseku, četiri, šest ili osam meseci — izuzetno 12—16 meseci), što omogućava konkretan i direktan način obučavanja.

Za razliku od prvostepenih, drugostepeni tečajevi su namenjeni osposobljavanju ili upotpunjavanju stručnog znanja visokokvalifikovane radne snage, onih koji imaju bilo kakvu školsku spremu odgovarajućeg nivoa ili istaknuto stru-

čno iskustvo. Raznovrsnost zanimanja obuhvaćenih ovim tečajevima, pogodnost u pogledu vremena pohađanja i način organizovanja obrazovnog rada, privlači sve više i više onih koji svoje stručno znanje žele da prošire ili podignu na viši nivo. Oblici kojima im se to omogućava su tečajevi sa celodnevnom obukom (za obrazovanje pomoćnika građevinskih tehničara i vođa grupe, tehničkih crtača, pomoćnika rukovodilaca i rukovodilaca gradilišta, geometara-topografa, crtača i konstruktora armirano-betonskih konstrukcija, pomoćnika konstruktora, crtača metalških struka, sekretarica biroa i direktora velikih preduzeća, pomoćnika elektrotehničara, pomoćnika tehničara hemijsko-nuklearno-fizičke i elektronske industrije, itd.) i celodnevni tečajevi za upotpunjavanje stručnog znanja (namenjeni su kvalifikovanim radnicima koji imaju veća radna iskustva a žele da postanu šefovi gradilišta ili njihovi pomoćnici).

Za odgovor na pitanja kako vršiti obuku i po kojim metodama, učiteljima i pristalicama pokreta Stručno obrazovanje odraslih, kao linija vodilja poslužili su čuveni Dekartovi principi koje je on formulisao u drugom delu svoga rada „Rasprava o metodu”. Principi i metode rada u centrima ovog pokreta su postepeno i godinama izrađivani, menjani, proveravani i uklapani u inače dovoljno razvijen sistem stručnog obrazovanja u Francuskoj, ali su nekim originalnim rešenjima i karakteristikama do te mere specifični da se već poodavno govori o određenoj posebnoj koncepciji nastavne metode nazvanoj „doktrina stručnog obrazovanja odraslih”. Za njenog neposrednog osnivača smatra se švajcarski inženjer i profesor Carrard, a osnova doktrine je u sledećem: da treba voditi računa o tome da se polaznici tečaja obučavaju u strogo određenim radnim uslovima, da treba strogo voditi računa o tome da oni dolaze iz različitih sredina i da imaju različito predznanje, i da ih treba u što kraćem i ograničenom vremenu osposobiti za pojedino zanimanje ili specijalnost. Polazeći od ovih osnova, studiozno prilazeći procesu obrazovanja, uvažavajući iskustvo i posebno konsultujući i primenjujući psihologiju rada, predstavnici „sistema Stručnog obrazovanja odraslih” došli su do određenih principa, po kojima obrazuju brzo i sistematski za sasvim određena zanimanja ili struke i koji im daju prednost nad ostalim sistemima stručnog obrazovanja. Ne ulazeći u njihovu analizu, nabrojamo neke od tih najvažnijih principa, saveta ili načela: ostvariti konkretnu nastavu, koristiti različite oblike pamćenja (vizuelno pamćenje, pamćenje pomoću sluha, pamćenje pomoću pokreta), sadržaji koji se predaju treba da budu

rašćlanjeni na elemente a poučavati treba od jednostavnog ka složenom, prići novom problemu ili poteškoći onda kad je prethodna potpuno savladana, o vremenu utrošenom za vežbe na početku obrazovanja ne treba voditi računa (traženje kvaliteta), prvo dozvoliti polazniku da izvrši ogled a zatim mu pomoći u traženju objašnjenja, izlaganja i objašnjenja treba da su što kraća, izlagati tehnologiju nekog alata onda kad treba da se upotrebi (od konkretnog ka apstraktnom), uporedo s obrazovanjem stvarati i dobre radne navike, omogućiti polaznicima upoznavanje svog napretka (autokontrola), nepravilne pokrete i greške konstantno ispravljati, uveriti se da je data nastava korisna (autokontrola za instruktora-predavača), do maksimuma zainteresovati polaznike (menjati vežbe), između dva perioda napregnute pažnje potrebno je davati odmore, u procesu obrazovanja stvarati kod slušaoca smisao za kolektivni rad (ekipni duh), davati polaznicima samo onaj rad za koji su na temelju usvojenog znanja spremni, proklamovati i isticati vaspitnu vrednost stručnog obrazovanja, itd. (detaljnije — videti: Kršev, str. 66—70, i Stručno obrazovanje radnika u Francuskoj, str. 27—41).

Nacionalno međuprofesionalno udruženje za nacionalno obrazovanje radne snage — ANIFRMO*), kao telo koje je, kako smo to već videli, nastalo administrativnom reorganizacijom „Stručnog obrazovanja odraslih“, objedinilo pod svojom direktnom upravom preko 120 centara stručnog obrazovanja, umnogome je doprinelo da pokret stručnog obrazovanja u Francuskoj uzme široke razmere. Administrativni savet tog organizma sastoji se od šest predstavnika državne uprave, šest predstavnika koje obezbeđuje Nacionalni komitet francuskog patronata i šest predstavnika raznih sindikalnih organizacija. Sve centre stručnog obrazovanja odraslih subvencionira država, odnosno Ministarstvo rada i socijalnog staranja. Osim toga, u jednoj noti o opštoj politici stručnog obrazovanja odraslih, Ministarstvo rada je definisalo odnose sa ANIFRMO, rezervišući za sebe sledeće odluke: elaboracija, razrada politike opšte-stručnog obrazovanja radnika a prema mišljenju nacionalnih komisija i posle konsultacije administrativnog saveta ANIFRMO, i stvaranje budžeta u zavisnosti od ovih konsultacija.

Treba naglasiti da postoje centri stručnog obrazovanja kojima ne upravlja ANIFRMO, ali ih subvencionira direktno država i njihov rad kontroliše Ministarstvo rada. Tu su razni vojni,

*) Association nationale interprofessionnelle pour le formation rationnelle de la main d'oeuvre.

državni ili privatni centri koji u svom obrazovnom procesu koriste metode stručnog obrazovanja, a koji, ipak, državnu pomoć dobijaju tek onda kad služba ANIFRMO utvrdi da je program rada i namena centra u duhu opštih društvenih koncepcija i u skladu s programom i metodama pokreta stručnog obrazovanja odraslih.

U organizacionom pogledu u jednom centru stručnog obrazovanja može istovremeno da radi više sekcija (svaka za drugo zanimanje) tako da jedan centar može da ima 40 pa i više sekcija, ali svi imaju građevinske i metaloprerađivačke sekcije (dok su druge zastupljene u manjoj meri). U isto vreme, sekcija je osnovna jedinica obrazovnog procesa i sme da broji najviše 10—15 slušalaca (što zavisi od vrste zanimanja koje se izučava).

Dok se u centrima koje je osnovalo Ministarstvo rada i kojima upravlja ANIFRMO izučavaju samo one specijalnosti koje odgovaraju potrebama privrede cele zemlje dotle privatne industrije i ostale javne službe osposobljavaju određene kategorije ljudi za rad u izvesnom zanimanju i zapošljavaju ih u svojim preduzećima. Stalno adaptiranje tržišta rada potrebama zemlje u radnoj snazi i sprovođenje politike za kvalifikovanu radnu snagu zahtevaju da se primenjuju proste i brze metode obuke po sistemu tzv. ubrzanog obrazovanja stručnih kadrova, tj. sistemu kondenzovanog obrazovanja koji karakteriše rad centara stručnog obrazovanja odraslih. Otuda i potreba za stručnjacima tehničke službe ANIFRMO, koja svima u zemlji (pa i van nje) pruža pomoć u sledećem: organizuje i sprovodi tehničku kontrolu i daje mišljenje o radu centara u preduzećima ili javnim službama koji traže subvenciju i pomoć od Ministarstva rada, daje savete preduzećima — njihovim centrima i ostalim službama — u tehničkom, metodskom i organizacionom pogledu, izrađuje program za obrazovanje odraslih, vodeći računa o zahtevima moderne andragogije i usvajanju metodičkih osnova „Stručnog obrazovanja odraslih” (programi se izrađuju uz pomoć inženjera i ostalih stručnjaka iz onog preduzeća za koje se taj program izrađuje), osigurava i vrši tehničku i pedagoško-andragošku kontrolu za sve instruktore i direktore tih centara i službi, pomaže selekciju osoblja prijemnim i završnim ispitima za sve stupnjeve, osposobljava buduće instruktore i sl.

Napore centara stručnog obrazovanja odraslih upotpunjavaju Primenjeni studijski centar za obrazovanje kadrova, Institut društvenih nauka za proučavanje rada, a posebno Nacionalni institut za stručno obrazovanje. Pored ranije po-

menutih funkcija ovog poslednjeg, treba istaći njegov rad na problemima usavršavanja metoda i uopšte inovacija u stručnom obrazovanju odraslih, jer je tradicionalni-školski model često prevaziđen. Obrazovanju instruktorsko-predavačkog osoblja se u ovoj instituciji poklanja velika pažnja. Instruktori kojima se poverava vođenje pojedinih tečajeva odabiraju se tako što se prvo podvrgavaju opštem i specijalističkom lekarskom pregledu, zatim psihotehničkom testiranju i polaganju stručnog ispita iz oblasti svog zanimanja. Ljude koji su do juče radili u radionici, na gradilištu ili u kancelariji, treba što bolje i brže osposobiti za vršenje poziva pedagoga, instruktora-nastavnika. U tom cilju Institut organizuje sledeće tečajeve: tečajevi za pedagoško obrazovanje (traju 5—7 nedelja; na njima sudeluju kandidati za instruktore koji će raditi u centrima stručnog obrazovanja i kandidati za instruktore koje šalju privredne organizacije i javne službe), informativni tečajevi (traju samo 14 dana; namenjeni su kandidatima za instruktore onih zanimanja i privrednih grana koje se ne izučavaju u centrima stručnog obrazovanja), pripremni tečajevi za instruktore (traju oko šest nedelja; cilj ovih tečajeva je da se kandidati mogu što spremniji prijaviti na redovne konkurse za instruktore, — zato imaju pretežno stručni karakter) i tečajevi za pedagoško usavršavanje instruktora iz državnih i privatnih preduzeća i službi (traju kraće, a cilj im je podizanje andragoško-metodičkog nivoa kandidata-instruktora).

Instruktori za obrazovanje visokokvalifikovanih radnika u okviru (i za potrebe) preduzeća pripremaju se po specijalnim programima u Nacionalnom institutu za stručno obrazovanje, na taj način što ova institucija uzima iz fabrika visokokvalifikovane radnike, daje im tronedeljno pedagoško-andragoško obrazovanje i vraća ih u fabriku, da bi oni bili ti koji obrazuju druge visokokvalifikovane radnike bez ikakvog prekida proizvodnje.

U okviru radničkog stručnog obrazovanja, pod upravom Ministarstva rada postoje specijalni centri za stručno obrazovanje u popravnim domovima i centri stručnog obrazovanja slepih i onih koji imaju oslabljeni vid. Obuka traje četiri meseca, a posle toga oni se prilagođavaju poslu u toku jedonedeljnog rada u fabrici. Tim centrima upravljaju udruženja za zaštitu radnika i Nacionalno udruženje za stručnu rehabilitaciju pomoću rada. Ministarstvo rada subvencionira i centre za unapređenje radnika, čiji je cilj da daju radnicima stručnu kvalifikaciju višu od one koju već poseduju.

Zapažene obrazovne rezultate u javnom sektoru postižu i, neka od većih nacionalnih preduzeća, služba obrazovanja i usavršavanja kadrova francuskih rudnika, udruženje francuskih železnica, udruženje za porast proizvodnje, vazduhoplovna francuska kompanija, duvanska industrija, uprave velikih nacionalnih banaka, privredne komore kao i ministarstva armije, poljoprivrede i finansija. Obrazovni oblici koje ove institucije organizuju se mnogostruki i za njih se interesuje veliki broj odraslih polaznika.

Sistem dopisnog školovanja pruža široku mogućnost opšteg i stručnog obrazovanja. Dopisnu i TV-nastavu organizuje Nacionalni centar za TV-nastavu i Nacionalni pedagoški institut preko svog ogranka Školska radio-televizija. Ovome treba dodati i TV-studije u Francuskoj kao vid savremene didaktičke inovacije u obrazovanju uz rad.

Od školskih institucija, bez obzira na to da li su u resoru Ministarstva obrazovanja, Ministarstva rada, Ministarstva vojske ili drugog u oblasti obrazovanja odraslih, svojom delatnošću ističu se već pomenuta Nacionalna konzervatorija za veštine i zanate i univerziteti (iako nisu prihvatili iskustva engleskih univerziteta) koji se bave obrazovanjem radnika preko svojih specijalnih instituta (npr. Institut radnika pri Univerzitetu u Parizu) i koji ističu koncepciju „objektivnog, naučnog obrazovanja” koji bi, prema njihovom shvatanju, trebalo da prevaziđe ideološke i političke razlike pojedinih sindikalnih centara i političkih partija. Interesantan je i poduhvat (skorijeg datuma) jednog univerziteta da priprema „socijalno-kulturne animatore” u centrima za odmor i razonodu.

Govorili smo samo o onim asocijacijama i institucijama obrazovanja odraslih za koje nam se čini da su najznačajnije i najinteresantnije i koje se javljaju mahom u tzv. državnom ili javnom sektoru.

Za „privatni” sektor je, normalno, još teže ustanoviti potpunu nomenklaturu inicijativa i ostvarenja, ponekad veoma važnih, a najčešće malo poznatih izvan njihovih okvira. Brojna društva i asocijacije ovog sektora raspolažu sa raznovrsnim službama obrazovanja odraslih. Mnoga preduzeća više vole da učestvuju u organizovanim oblicima svojih profesionalnih sindikata, od kojih neki u tom pogledu igraju zapaženu ulogu. Nacionalni ili regionalni sindikati građevinarstva, hemije, elektronske industrije, aeronautičke industrije i dr., zahvaljujući interprofesionalnom udruživanju, podjednako su aktivni u organizovanju obrazovanja i usavršavanja kad-

rova. (Relativno iscrpnu listu i andragoško-metodičke karakteristike obrazovnih centara, udruženja, koledža, instituta, škola, organizacija, klubova i dr. institucija tzv. privatnog sektora — koje svojim obeležjima zavređuju pažnju — videti: Titmus, 1967., str. 57—144 i Hartung, 1966., str. 188—193).

4.

Iako u Francuskoj, kao i drugde, problemi rada dominiraju u aktivnostima obrazovanja odraslih, poznat je interes koji je ona još odavno poklanjala opštoj kulturi, o čemu svedoči stara tradicija narodnog obrazovanja — nastala za vreme Julske monarhije (1830. god.) negovana do 1914. god., ponovo prihvaćena 1936. god. i zatim 1945. god. Budući da je vrlo živa, ova tradicija podstiče akciju za obrazovanjem koje se obavlja van potreba proizvodnog rada i predstavlja izričito „kulturni” ili ekstra-profesionalni vid obrazovanja odraslih. Ali kao posledica odsustva zajedničkih struktura, ovaj oblik obrazovanja u konkretnoj socijalno-kulturnoj sredini je uvek bio (a često i danas jeste) neopravdano mešan sa omladinskim aktivnostima i zabavom. Štetnost takvog shvatanja je pogoršana samom činjenicom da su asocijacije „narodnog obrazovanja” — često različitih ideologija, sujetne na svoju specifičnost i svoju autonomiju, delovale difuzno nemajući veze jedna sa drugom, ograničavajući se svaka na određenu sredinu, — tako su, sem nekoliko izuzetaka, ostale vrlo malo poznate.

Srećni zaokret počinje od 1965. godine realizacijom inicijative za udruživanjem 25 najpoznatijih od ovih asocijacija u Studijsko-istraživačku grupu za obrazovanje odraslih — sa dvostrukim ciljem: reagovanja protiv ubitačne disperzije brojnih udruženja i intenzifikacije njihove zajedničke akcije (kako na nacionalnom tako i na internacionalnom planu). Radeći u veoma različitim sredinama — seoskim, gradskim, zemljoradničkim, radničkim, sindikalnim, opštinskim, porodičnim — Studijsko-istraživačka grupa za obrazovanje odraslih (ne gušeći pri tom originalnosti a uviđajući stvarno „srodstvo”) usklađuje uloge, aktivnosti i sociokulturni karakter pojedinih udruženja. Svesna zajedničkih interesa, ova udruženja su prihvatila i relativno dobro iskoristila mogućnost javne reprezentacije svoje asocijacije, koja pridružujući se širokom pokretu obrazovanja odraslih, zajedno sa organizacijom „Narod i kultura”, dosta uspešno produžava tradiciju više nego stogodišnjeg masovnog obrazovanja Francuza.

Organizacija „Narod i kultura” ima više za cilj stvaranje, obrazovanje kadrova, nosilaca, pokretača, raznih vidova obrazovanja i kulturnog života (npr. bibliotekara, rukovodilaca kino-klubova, rukovodilaca foto-klubova, itd.) i izučavanje same problematike tog života (npr. kulturnog života u velikim kulturnim naseljima, televizije u obrazovanju, ekonomije obrazovanja, uloge štampe itd.), nego direktno organizovanje, i vođenje brige o pojedinim kulturnim institucijama. Očita je težnja ove organizacije da naučno tretira sve probleme, a naročito da utvrdi metode prilagođene odraslom čoveku u određenoj sredini. S tim u vezi, organizacija „Narod i kultura” je poznata i po nastavnom metodu „duhovnog treninga”, kao i po raznovrsnosti informativnih ili stručnih tečajeva za seosko stanovništvo.

Prema podacima ispitivanja koje je izvršio Nacionalni sindikat izdavača Francuske, više od polovine stanovnika skoro nikada ne otvara knjigu. Asocijacija „Narod i kultura” organizovala je savetovanje bibliotekara, izdavača i naučnih radnika u oblasti izdavačke delatnosti, s ciljem da otkrije i analizira uzroke takvog stanja. Na „optuženičkoj klupi” se našla na prvom mestu škola, koja se u periodu dečastva, kada se kod učenika formira literarni ukus, malo brine o podsticanju učenika na čitanje. Programi iz književnosti ne odgovaraju interesima novih čitalaca, škola ne uči kako se treba koristiti knjigom, učenici ne umeju da se služe rečnikom. Samo mali broj srednjih škola ima biblioteke i centre za dokumentaciju. Ni izdavačka preduzeća nisu na visini situacije. Čak ni najveća izdavačka preduzeća ne raspolažu dovoljnim novčanim sredstvima, nemaju kvalifikovane kadrove. Što se tiče javnih biblioteka, suviše ih je malo, a oko polovine njih ne dozvoljava da se knjige nose kući.

Od razvijenijih andragoških institucija koje se javljaju u javnom ili privatnom sektoru obrazovanja odraslih, na opštem društveno-kulturnom uzdizanju stanovništva deluju socijalni centri, domovi kulture i škole za roditelje. Socijalni centri, kao privatne, društvene ili crkvene ustanove imaju socijalnu, prosvetnu, zdravstvenu ili uslužnu funkciju koju obavljaju u prostorijama za masovne skupove, bibliotekama, klubovima, tehničkim radionicama, skloništima, dečjim jaslicama, letnjim kolonijama i dr. Osnovnu vaspitnoobrazovnu funkciju realizuju organizovanjem poljoprivrednih i drugih tečajeva, tečajeva nege i vaspitanja dece; tečajeve domaćinstva, higijene i muzike, zatim klupskog života omladine i odraslih, predavanja,

savetovanja, izleta, priredbi, sportskih i drugih kulturno-rekreativnih aktivnosti. Domaćinstvo, poljoprivreda, nega i vaspitanje dece, film, pozorište, muzika, socijalna i privredna politika i dr., glavne su oblasti iz kojih se crpe obrazovno-vaspitni sadržaj na predavanjima, tečajevima, radnim zajednicama, izložbama, foto-laboratorijskim radovima, slikanjima, modelovanjima, sportskim aktivnostima, izletima, klupskom životu, i dr. obrazovnim i zabavnim delatnostima Domova kulture — institucija namenjenih pre svega unapređenju i razvijanju društvenog života ljudi.

Pored brojnih centara, redovnih škola različitih stepena, zdravstvenih ustanova, univerziteta i masovnih sredstava komunikacije, kao organizovanih oblika rada sa roditeljima, značajno mesto u sistemu andragoških institucija pripada i školi za roditelje koja je izvršila ogroman uticaj na razvitak pokreta za obrazovanje roditelja u Francuskoj.

Dalje, Centar za radničku kulturu Pariza je relativno mlada institucija, sa prilično neizdiferenciranom fizionomijom. To je jedna od onih institucija koje nastoje da se „uzdignu” iznad shvatanja ove ili one sindikalne organizacije, ovog ili onog religioznog ubeđenja, sa pretenzijama da pruži mogućnosti obrazovanja radnicima bez obzira na njihova razna politička ili druga ubeđenja. Cilj ove institucije je da pobudi interesovanje radnika za aktuelne probleme, da im da društveno-ekonomsko, građansko obrazovanje koje će im omogućiti da sami odrede svoje sudove i stavove o potrebama i problemima koje postavlja savremeni život.

Francuska federacija domova omladine i kulture trudi se da u svakom gradu stvori po jedan nacionalni dom, gde ljudi uvek mogu naići na novine, časopise, knjige, igru, i druge oblike kulturne rekreacije.

Najzad, da bi pripremio što veći broj kadrova za rad na narodnom obrazovanju, Nacionalni institut za narodno obrazovanje od 1965. godine priprema savetnike narodnog obrazovanja.

Iako spisak navedenih organizacija i institucija sistema obrazovanja odraslih u Francuskoj ne pretenduje na potpunost (jer bi to s obzirom na raznovrsnost realizacija bilo skoro nemoguće), on određeno ukazuje na jednu disperziju napora koje mahom karakteriše individualizam. Tako je Primenjeni studijski centar za obrazovanje odraslih otkrio 234. „organizma” koji rade na polju obrazovanja odraslih a koji se često među sobom i ne znaju ili ulaze u konkurentske od-

nose. Mada zakasnela, državna intervencija u obrazovanju odraslih bez sumnje predstavlja danas važan stimulans i bitan koordinirajući faktor, jer Francuzi stalno imaju u vidu ne samo interes i ambicije pojedinaca ili manjih ili većih asocijacija nego i interese celokupne nacije.

5.

O Francuskoj možemo govoriti kao o zemlji sa relativno razvijenom andragoškom teorijom (za razliku od sistema — kome se ipak ne može pripisati atribut razvijenosti). Ona posebno prednjači u razmatranju koncepcije permanentnog obrazovanja, a autori koji se posebno ističu u toj oblasti su sledeći: Paul Lengrand, Paul Langevin, Jean Fourastié, Jean Jacques Servan — Schreiber, Jean Capelle, Jean Le Veugle, Bertrand Schwartz, Rene Maheu, Joffre Dima-sedier, André Grandpierre, Bernard Roux, Henri Janne, Jacques Ardino. U razvoju andragoške teorije izuzetno mesto zauzimaju Marcel David, Jozef Rován, Jean Scheffknecht.

Angažujući se na izradi bibliografije radova iz oblasti obrazovanja odraslih, Léon Lescar je krajem 1970. godine u jednoj publikaciji Nacionalnog instituta za pedagoško istraživanje i dokumentaciju naveo 1009 značajnijih studija i dela koji se tiču obrazovanja odraslih u Francuskoj, a nastali su u periodu od 1920. do 1970. god. Za uočavanje tempa razvoja teorijske misli o obrazovanju odraslih u Francuskoj, nije bez značaja navesti samo broj tih radova po godinama u kojima su se pojavili:

od 1920. do 1950	— — — — —	53
od 1950. do 1961	— — — — —	40
u 1961. i 1962	— — — — —	35
1963	— — — — —	28
1964	— — — — —	38
1965	— — — — —	57
1966	— — — — —	98

dopuna za „društveno unapređenje” i „društveno unapređenje žena”

od 1959. do 1966	— — — — —	91	
1967	— — — — —	123	
1968	— — — — —	165	
u 1969. i do oktobra	1970	— — — — —	224

kratka dopuna o problemima „upravljanja”

od 1920. do 1970	— — — — —	56
------------------	-----------	----

Lescar dalje navodi oko 200 publikacija, revija, zbornika različitih ministarstava, stručnih, kulturnih, političkih i drugih asocijacija koji se odnose na probleme obrazovanja odraslih.

Makar i letimičan pregled bibliografskih jedinica o obrazovanju odraslih otkriva izvesna dominantna područja teorijskih i empirijskih istraživanja i interesovanja francuskih autora sa područja obrazovanja odraslih. To su uglavnom problemi: ispitivanje obrazovnih i kulturnih potreba radnika iz aspekta njihovih interesa, motiva i mogućnosti, putevi širenja kulture, organizovanje slobodnog vremena, animiranje polaznika, odnos onoga koji obrazuje i onoga koji se obrazuje, stavovi onih koji se obrazuju i onih koji obrazuju, utvrđivanje obrazovnih rezultata, problem malih grupa, reforma tradicionalnog vaspitno-obrazovnog aparata na način koji bi obezbedio realizaciju koncepcije permanentnog obrazovanja, metode obrazovanja odraslih, obrazovanje sa stanovišta rada, upravljanja i rukovođenja, vrednovanje rezultata obrazovanja i ponašanja, odnos rada i obrazovanja, problemi vaspitanja i obrazovanja roditelja, itd. itd.

6.

Kao što je vidljivo iz kratke istorijske retrospektive, obrazovanje odraslih u Francuskoj (a naročito kulturne aktivnosti) ima veoma dugu tradiciju. Ta tradicija narodnog obrazovanja i kulture, zajedno sa naznačenim društveno-ekonomskim pretpostavkama dala je obrazovanju odraslih prevashodno socijalni karakter — izražen u eliminaciji disproporcije obrazovne stratifikacije Francuza.

U uslovima relativno visokog obrazovnog nivoa cele nacije i ekonomske razvijenosti, s jedne strane, i posebnih političkih prilika i tradicije, s druge strane, javlja se u istoriji teorije i prakse obrazovanja Francuske čitav niz pokreta, organizacija, asocijacija, institucija i oblika koji su se razvijali, stagnerali ili propadali.

Dosta fragmentarna obuhvaćenost problema ovog rada ne isključuje mogućnost sticanja jedne globalne slike savremenog sistema obrazovanja odraslih u Francuskoj, u čijoj osnovi leži raznovrsnost, difuznost, nekoordiniranost, dinamizam, spontanost, dobrovoljnost, decentralizam (za razliku od redovnog školskog), dominantnost profesionalnog obrazovanja, originalnost izvesnih napora, odsustvo generalne politike planiranja, sporadičnost, nedovoljna efikasnost (upravo na nivou sistema), i prihvatanje koncepcije permanentnog obrazovanja kao imperativa savremenog

života na način koji bi — kroz duboki preobražaj tradicionalnog vaspitnog aparata — obezbedio neophodan kontinuitet: obrazovanje u školi, obrazovanje na nivou univerziteta, obrazovanje odraslih.

L I T E R A T U R A

(Navedeni su samo oni radovi kojima smo se koristili).

1. Zakić, D. Milorad, *Obrazovanje u SAD, SSSR i Zapadnoj Evropi*, Koordinacioni odbor Viših tehničkih škola Jugoslavije, Beograd, 1970.
2. Kršev, Nikola, „*Stručno obrazovanje radnika u Francuskoj*“, *Obrazovanje odraslih*, Zagreb, 3—4, 1963.
3. Langran, Pol, *Uvod u permanentno obrazovanje*, Narodni univerzitet „Braća Stamenković“, Beograd, 1971.
4. Léon Lescar, *Etudes et ouvrages, publications, revues et répertoires concernant l'éducation permanente 1920—1970*. Publication d'Institut National de Recherche et de Documentation Pédagogiques, Paris, 1970.
5. Marković, Sana, *Izveštaj o dvomesečnom stažu u Francuskoj* (od 15. X do 15. XII 1960. godine, Projekat AEP-No 7/17-A), upućen Centralnom veću SSJ.
6. *Pedagoški projekti francuske buržoaske revolucije*, PKZ, Zagreb, 1951.
7. Samolovčev, dr Borivoj, *Obrazovanje odraslih u prošlosti i danas*, „Znanje“, Zagreb, 1963.
8. *Sistem obrazovanja odraslih „Savez narodnih i radničkih sveučilišta Hrvatske*“, Zagreb 1965.
9. *Stručno obrazovanje radnika u Francuskoj*, Seminar za rukovodioce i predavače stručnog obrazovanja radničkih univerziteta od 16. februara do 10. marta 1959. god., predavač Rene Dutot, inspektor ANIFRMO — Francuska; Beograd, 1959.
10. Titmus, J. Colin, *Adult Education in France*, Pergamon Press, Ltd., 1967.
11. Filipović, Dragomir, *Obrazovanje odraslih u teoriji i praksi*, Zavod za izdavanje udžbenika SRS, Beograd, 1967.
12. Fritsch Philipe, *L'éducation des adultes*, Paris, 1971.
13. Hartung, Henri, *Pour une éducation permanente*, Collection sciences et techniques humaines, Fayard, 1966.
14. Peers, R., *Adult Education a Comparative Study*, London, 1958.